

ANTİK KENTLERİN OLUŞUM KURGULARININ ANALİZ EDİLMESİNDE KULLANILAN COĞRAFI, SOSYO-KÜLTÜREL VE TARİHSEL BELİRLEYİCİLER: ANAVARZA ÖRNEĞİ

Yelda DURGUN ŞAHİN¹
M.Faruk ALTUNKASA²

ÖZ

Tarihte kentler sosyal, kültürel ve fiziksel bir oluşum ve etkileşim sonucunda gerçekleşmiştir. Bir kentin oluşumundaki arka planın okunabilmesi için, o kentin sosyal, kültürel ve fiziksel oluşum süreçleri doğrultusunda, multidisipliner bir çalışma ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmenin nasıl bir yöntem ile analiz edilebileceği ise çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, tarihi anlamanın somut bir aracı olan antik kentler için çok boyutlu kent envanterinin oluşturulmasıdır. Antik kentin şekillenmesinde rol alan alt belirleyicilerin tanımlanması ve sınıflandırılması ile antik kent analiz modeli ölçütleri geliştirilmiştir. Bu çalışma, Anadolu topraklarının bir parçası olan Ovalık Kilikya bölgesi sınırları içerisinde yer alan Anavarza antik kenti sınırlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda Anavarza antik kentine ait belirleyiciler sosyo-kültürel, coğrafi ve tarihsel olarak gruplandırılarak Anavarza antik kenti envanter verileri oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anavarza, Antik Kent Analiz Ölçütleri, Antik Kent Envanteri

GEOGRAPHICAL, SOCIO-CULTURAL AND HISTORICAL DETERMINANTS USED IN ANALYSIS OF THE FORMATION FICTIONS OF ANCIENT CITIES: ANAVARZA EXAMPLE

ABSTRACT

In history, cities were realized as a result of social, cultural and physical formation and interaction. In order to read the background of the formation of a city, it should be evaluated with a multidispliner study in line with the social, cultural and physical formation processes of that city. The method of analyzing this evaluation is the main starting point of the study. The aim of this study is to create a multi-dimensional urban inventory for ancient cities, which is a concrete tool of understanding history. Defining and classifying the sub-determinants involved in the shaping of the ancient city and the criteria of the ancient city analysis model were developed. This study covers the borders of the ancient city of Anavarza within the borders of the Cilicia region of Ovalık which is a part of the Anatolian lands. In this context, the determinants of the ancient city of Anavarza were grouped socio-culturally, geographically and historically.

Keywords: Anavarza, Analysis Criteria of Ancient City, Ancient City Inventory

¹ Dr., Çukurova Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ydurgunshahin@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6708-9247

² Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, faltun@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4449-2708

Received/Geliş: 13/01/2020 Accepted/Kabul: 18/03/2020, Research Article/Araştırma Makalesi

Cite as/Alınır: Şahin Durgun, Y., Altunkasa, M, F. (2020), "Antik Kentlerin Oluşum Kurgularının Analiz Edilmesinde Kullanılan Coğrafi, Sosyo-Kültürel ve Tarihsel Belirleyiciler: Anavarza Örneği" Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 1, s.68-83.

Giriş

Kentler, onları farklı kılan nitelikleri ve biçimleri doğrultusunda tanımlanmışlardır. Bu tanımlamalar, kimi zaman, “Bronz Çağı kenti, Ortaçağ kenti, Roma kenti” gibi dönemsel bir atıf, kimi zaman “Osmanlı kenti, Yunan kenti, Türk kenti ya da Arap kenti” gibi ait olduğu medeniyet ya da ulusa atıf, kimi zaman “İslam kenti” gibi egemen dini inanca dair bir atıf ya da, “Akdeniz kenti” gibi içinde yer aldığı coğrafyaya yönelik bir sınıflandırma doğrultusunda coğrafi bir atıfla değerlendirilmiştir (Ünlü, 2017, s.75). Lynch, kentleri farklılaştıran bu özelliklerin, kentin kimliğini oluşturduğunu belirtmiştir (Ünlü, 2017,76; Lynch,1981). Kentlerin aynılıklarını ve farklılıklarını ortaya koymak için dönemsel, medeniyetsel, dinsel, bölgesel, tarihsel, sosyal, iklimsel olmak üzere pek çok girdilerle değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda kentler, disiplinlerarası ilişkilerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir disiplin kente ait verileri, kendi disiplin alanı sınırları içerisinde değerlendirmektedir. Bir kentin tüm yönleriyle değerlendirilerek tanımlanması için farklı disiplin alanlarının ortaya çıkarmış oldukları bulguların, bir arada kullanılması gerekmektedir. Bu bağlamda multidisipliner bir çalışma yöntemi ile, bir kentin oluşumundaki tüm bileşenler, o kenti okumamıza yardımcı olabilmektedir. Bu nedenle bu çalışma, arkeolojik sit alanı olarak değerlendirilen antik kentlerin kentsel kurgularını anlamak ve tanımlamak için, kent üzerine çeşitli bilim dalları tarafından kullanılabilen belirleyicilerin kent üzerinde etkilerinin değerlendirilmesine odaklanmıştır. Ölçütler oluşturulurken, mimarlık, şehir ve bölge planlama, arkeoloji, antropoloji, ulaşım, tarih, jeoloji, kent ve insan coğrafyası gibi pekçok bilim dalına ait belirleyicilerden yararlanılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, antik kentlerin kent kurgularının anlaşılabilirliğinin ve tanımlanabilirliğinin sağlanması için, kent kurgularının biçimlenme ölçütlerinin belirlenip, bu ölçütlerin gruplandırılması ile kent belirleyicileri oluşturulmuştur. Sonuç olarak belirlenen kent belirleyicilerinden oluşan analiz model ölçütleri, örneklem alanı olan Anavarza antik kenti üzerinde uygulanarak çalışma, iki ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlıklar;

- Antik kentlerin oluşum süreçlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve çalışma alanı olan Anavarza antik kenti üzerinde uygulanması,
- Anavarza antik kent envanterinin oluşturulmasıdır.

Yöntem

Çalışma; Anavarza antik kentinin, kent analiz modeli ölçütleri kullanılarak kent bulgularının elde edilmesi, kent envanterinin oluşturulmasını içeren farklı yöntemlerin kullanıldığı geniş kapsamlı bir metodolojiyi içermektedir. Çalışmanın kurgusu iki temel aşamadan oluşmaktadır.

- Antik kent analiz modeli ölçütlerinin belirlenmesi,
- Antik kent envanterlerinin oluşturulması,

Bu ölçütler oluşturulurken aşağıdaki metodolojik çalışmalardan yararlanılmıştır.

- Antik kent plan şemaları (Garfikselsel teknik ile çizim)
- Antik kent dokularına ait hava fotoğrafları (Google Earth Pro)
- Literatür verileri (Çeşitli tarihi belge ve akademik çalışmalar, dijital kütüphane)
- Gözlem verileri

- Mevcut kent plan ve haritalar (1/1000 ölçekli antik kent planları ve ölçeksiz antik kent krokileri)
  - Antik kente ait haritaların geliştirilmesi (Autocad 2018, Photoshop)
- Toplumların ne tür mekânlarda yaşadıklarını anlamak ve toplumun yansıması olan kentlerin kentleşme süreci içerisindeki oluşum kurgularını analiz etmek için de Tablo 1’ de belirtilen ölçütler belirlenmiştir. Bu girdiler kent olgusunun şekillenmesinde öncü olan ve farklı mesleki disiplin sınırları içerisinde olan üç belirleyici ölçüt altında gruplandırılmıştır (Tablo 2).

Tablo 1. Mekân Analizi İçin Temel Ölçütler (Şahin, 2019, s. 43)

Toplumların Ne Tür Mekânlarda Yaşadığını Anlamak İçin Temel Alınan Ölçütler
Kentin Formu
Kentte Kullanılan Ana Malzemeler
Kentin Konumu
Kentin Alt Ögeleri
Kentin Kapladığı Alan
Kentin Ulaşım Ağı ve Kentin Kalkınmaya Etkileri
Kentte Kullanılan Semboller
Kentin Kısıtları
Kentin Olanakları
Kentin İnşa Edildiği Topoğrafya ve İklim Verileri
Kentin Oluşum Kurgusu

Bu üç ana belirleyici gruplama çerçevesinde Tablo 2’ de gösterilen alt belirleyiciler oluşturularak Antik kent analiz modeli ölçütleri tanımlanmıştır. Böylece oluşturulan model ölçütleri doğrultusunda, herhangi bir antik kentin kent kurgusu sistematik olarak tanımlanabilecek ve antik kent envanteri oluşturulabilecektir.

Tablo 2. Antik Kent Analiz Modeli Ölçütleri (Şahin, 2019, s. 44)

COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Girişlerinin Konumu • Yapıların Yönlenmesi • Kent Yapılarının Çatı Formu • Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzendeki Uygulanması
	Topoğrafya/ Konum	<ul style="list-style-type: none"> • Topoğrafik Yükseltiye Göre Kentin Konumlanması • Kent Teraslamaları • Kent Biçimlenmesi (Simetrik/Asimetrik) • Komşu Kentler
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> • Kentte Kullanılan Yapı Malzemeleri
SOSYO-KÜLTÜREL	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> • Kentin Ana Geçim Kaynağı • Kent Kullanım Biçimi • Kentte Yapılan Eylemler • Kentlinin Örgütlenmesi • Kentte Bireylerin Edindiği Roller
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü/	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Alanı Sınırları • Kent Formu

	Ulaşım Ağı	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Kullanım Şeması • Kentin Diğer Kentlerle Olan Bağlantısı
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak Kullanım Alanları • Özel Kullanım Alanları
TARİHSEL BELİRLEYİCİLER	Tarih Öncesi ve Tarih Dönemler İçinde Kent	<ul style="list-style-type: none"> • M.Ö 3500 Öncesinde Oluşan Yerleşimler • M.Ö 3500 Sonrası (İlk Çağ-Orta Çağ-Yakın Çağ-Yeni Çağ'da ortaya çıkan yerleşimler)
	Kentin Tarihi Kırılma Noktaları	<ul style="list-style-type: none"> • Kentin Uğradığı İşgal • Kentin uğradığı doğal afetler (Deprem, Sel vb.)

Araştırma Bulguları

Antik kentlerin organizasyon kurgularını anlamak için kentin ortaya çıkış amacını anlamak ve tanımlayabilmek gerekmektedir. Kente dair fiziksel bileşenlerin birbirleri ile olan etkileşimi yanında, sosyo-kültürel, ekonomik ve jeolojik bileşenlerin ilişkisini anlamak gerekmektedir. Bu tanımlamaları yapabilmek için de kente doğru sorular yöneltmek gerekmektedir. Bu çıkış noktasıyla doğru sorular ile kentin oluşumunda etkin olan ölçeklerin tanımlanabileceği ve böylece antik kentlerin envanterlerinin oluşturulabileceği öngörülmüştür. Sorular oluşturulurken öncelikle çeşitli bilim dallarının disiplin sınırları içerisinde yer alan ve kentin tanımlanmasına ve kent envanterinin oluşturulmasına yardımcı olan ve kent olgusunun şekillenmesine öncü olan,

- Coğrafi Belirleyiciler,
- Sosyo-Kültürel Belirleyiciler,
- Tarihsel Belirleyiciler olarak üç temel ölçüt belirlenmiştir.

Coğrafi Belirleyiciler

Kentlerin kurulacağı bölgedeki coğrafi şartlar kentleşme faaliyetleri üzerinde doğrudan etkili bir unsurdur. Doğal kaynaklar ve coğrafi koşulların uygunluğu o kentin gelişimindeki önemli etkenlerdir. Doğal kaynaklar içerisinde yeterli geniş alanların varlığı, su kaynaklarının mevcudiyeti, doğal zenginlikleri içermesi ve doğal mimari yapı malzemeleri bulundurması kentlerin kurulması ve gelişmesinde büyük pay sahibidir. Kentlerin kurulacağı arazinin konumlandırılmasında ticaret rotaları üzerinde yer alması veya askeri açıdan stratejik bir noktada bulunması kentin önemini artırmakta ve büyüyerek gelişmesinde belirleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu ölçüt içerisinde kente dair;

- a) İklimin ve bitki örtüsündeki, değişimin kentleşme sürecine etkisi ve araştırma alanındaki durumu,
- b) Jeomorfolojik yapının kentleşme sürecine etkisi ve araştırma alanındaki durumu değerlendirilmektedir.

a) İklim ve Bitki Örtüsündeki Değişimin Kentleşme Sürecine Etkisi ve Araştırma Alanındaki Durumu

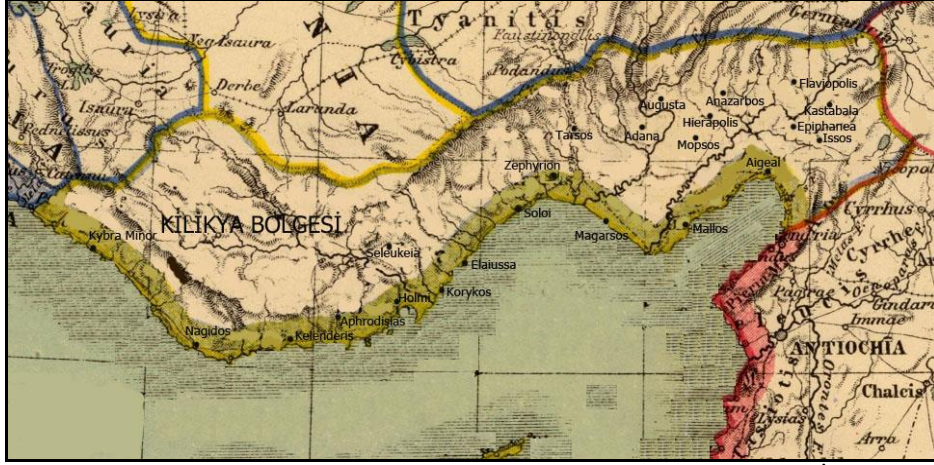
Çukurova, Akdeniz ikliminin egemen olduğu bir bölgedir. Yaz aylarında, deniz ve bölgedeki barajlardan dolayı nemli bir hava hâkimdir. Kış aylarında yağışlar daha yoğun

ve etkilidir. Toroslar'ın yüksek bölgelerinde kar yağışları görülür. Toros dağları, kalker kayalıklardan oluştuğu için, eriyen karlar süzülerek, dağ eteklerine kaynak su olarak inmektedir. İlkbahar döneminde eriyen karlar ve yağışın fazla düşmesinden dolayı sulak bir dönem yaşanmaktadır. Çukurova çevresinde erken dönemde mevcut olduğu bilinen bitki örtüsü dayanıklı kızılçam ve bazı meşe ormanlarından oluşmakta iken, ormanların yok edilmesi sonucu maki bitki örtüsü geniş yayılım göstermiştir. Kıyı kesiminin gerisinde başlayan ve 800 m'ye çıkan maki toplulukları içinde rastlanan küçük kızılçam orman kalıntıları, bu durumun kanıtıdır. Maki içerisinde meşe, sandal, kocayemiş, mersin, zeytin, karaçalı, sakız, keçiboynuzu, defne, zakkum, erguvan, akçakesme ve tesbih ağaçları da bulunmaktadır. 800 m'den başlayan ormanlar, daha alçak düzeylerde yayvan yapraklı ağaçlardan, çoğunlukla meşe, daha yükseklerde ise iğne yapraklı ağaçlardan, çoğunlukla sedir topluluklarından oluşur. Yaklaşık 2000 m'den sonra azalan sedir topluluklarının yerlerini alpin çayırın almakta olduğu görülür (Kaplan, 2015, s.5,6).

b) Jeomorfolojik Yapının Kentleşme Sürecine Etkisi ve Araştırma Alanındaki Durumu

Anavarza antik kenti Kilikya Bölgesi sınırları içerisinde ve Ovalık kesimde yer almaktadır. Şekil 1'de bölge haritası ve Anavarza kentinin bölge içerisindeki konumu yer almaktadır. Kilikya bölgesi dağlık ve ovalık olarak iki iç bölgeye ayrılmaktadır. Dağlık Kilikya bölgesi, Alanya'dan (Korakeison) Mersin'e (Soloï Pompeiopolis-Viraneşehir) kadar uzanan alanı kapsamaktadır. Dağlık kesimde tarıma elverişli alanların kısıtlı olması nedeniyle bölgede yerleşim sayısı azdır. Ovalık kesim Toros dağlarının eteklerinden güney bölgeye doğru uzanan alanı kapsamaktadır. Bölge ismi günümüzde Çukurova olarak anılmasına rağmen bölgenin tamamı ovalık değildir, engebeli arazi yapısı ve tepelik alanları da bulunmaktadır. Bölgenin genel yapısının ovalık olmasından dolayı Çukurova ismi ile anılmaktadır.

Bölgenin kuzeyindeki Toros sıradağları üzerindeki Bolkar, Aladağ ve Tahtalı Dağları'nın arasındaki geçitler, bölgeyi hem içinde birbirine bağlamakta hem de dışarıyla bağlantısını sağlamaktadır. Bu geçitler en batıdan itibaren Bolkar Dağları'nın üzerindeki Sertavul, Aladağlar'daki Gülek, Tahtalı üzerinde de en kuzeyden itibaren Gezbel, Mazgaç, Kiraz Bel, Bağdaş Beli, Almadere (Elmedere), Üsküyen ve Meryemçil Beli ve diğer geçitlerdir. Ayrıca ovalık alanın Tarsos, Adana ve Ceyhan Ovaları'nın jeomorfolojik oluşumu ve dolayısıyla Seyhan, Ceyhan ve Berdan Irmakları'nın bu oluşumlara katkısı ve üretimdeki rolleri, ulaşımındaki yol güzergahlarının ortaya çıkmasındaki önemleri oldukça büyüktür (Kaplan, 2017, s. 328). Bu bağlamda Anavarza kentinin su kaynağına yakın ve üretim yapmaya uygun ovalık arazi üzerinde kurulmuş olduğu görülmektedir. Jeomorfolojik yapının Anavarza antik kentinin kurulmasına ve gelişimleri üzerindeki önemli etkilerinden biri, Kadirli ve Kozan'ı birbirinden ayıran Sumbas Çayının, Kozan'ın Bucak köyünden çıkarak Anavarza antik kentine su sağlamış olmasıdır. Ovalık Kilikya bölgesi İran, Mezopotamya, Mısır, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz ile olan yakın bağlantısı nedeniyle imparatorlukların ve kültürlerin kavşağı durumunda yer almış ve çekim merkezi (geçiş aksı, ticaret merkezi, ordu yolu gibi) olmuştur. Buna ek olarak tarıma elverişli verimli ovalık alanların (suya ve alüvyon dolgulu düz bir yapıya sahiptir) bulunması bölgede çok fazla yerleşim alanının oluşmasına öncülük etmiştir.

Şekil 1. Kilikya Bölgesi Haritası ve Anavarza Antik Kentinin Bölge İçerisindeki Konumu, (Tanrikulu, 2014, s.201, Heinrich Kiepert, 1903 Haritasından Geliştirilerek Düzenlenmiştir)

Kilikya'nın Suriye ve Mezopotamya ile Küçük Asya'nın iç bölgeleri ile olan ticari rota üzerinde yer aldığı görülmektedir. Diğer taraftan uzun kıyıların mevcudiyeti ile Akdeniz ticaretinde önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda Romalılar Anavarza kentini, doğuya yapılacak seferler için birer askeri üs olarak kullandıklarından stratejik açıdan da önem taşımışlardır.

Sosyo-Kültürel Belirleyiciler

Neolitik çağdan sonra yerleşik düzene geçen toplumlar, çalışmaya konu olan antik döneme ulaşmaya kadar sosyal, politik ve ekonomik açıdan örgütlenmişlerdir. Verimli arazi ve su kenarlarına kurdukları kentlerde tarım yapabilmişler ve ticaret olgusunu başlatmışlardır. Gelişen ticaret neticesinde toplumdaki ekonomik yapı dengeleri değişmiş ve tabakalaşmalar oluşmaya başlamıştır. Köylü sınıfına ek olarak, işçi sınıfı ve tüccar sınıfı biçiminde toplumun sosyo-ekonomik yapısında farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Buna paralel olarak ticareti yapılan ürünlerin korunmasını sağlamak amacıyla da asker sınıfı oluşmuştur. Ticareti yapılan ürünlerin kaydı için yazıcı sınıfı ve kamu görevlileri antik dönem toplumlarında yerlerini almıştır. Toplumsal örgütlenmenin politik boyutu neticesinde kral ve yönetici sınıfı oluşmuştur (Tanaç, 2000, s. 11-13). Örgütlenmenin getirisi olarak oluşan sınıf ayrımı ile kent alanının da sınıflara ayrılmış olduğu yani kent kurgularının etkilenmiş olduğu, yeni mekânların oluştuğu ve varolan mekânların yeni ihtiyaçlara göre biçimlendiği görülmektedir.

Anavarza antik kenti kullanıcılarının toplumsal, askeri, dini, tarımsal ve ticari örgütlenmeleri sonucu olarak kent çok çeşitli alt bölgelere ayrılmıştır. Toplumsal örgütlenmenin politik yansımaları ile kral ve ailesinin yukarı kente yaşam alanı oluşturması, askeri örgütlenmenin kente yansımaları olarak güvenlik surlarının oluşması, yukarı kente askeri garnizon birliğinin yerleşmesi, dini örgütlenmenin mekâna yansımaları olan tapınak, şapel ve kilise yapılarının kentte yer alması, tarımsal örgütlenme ile tarım

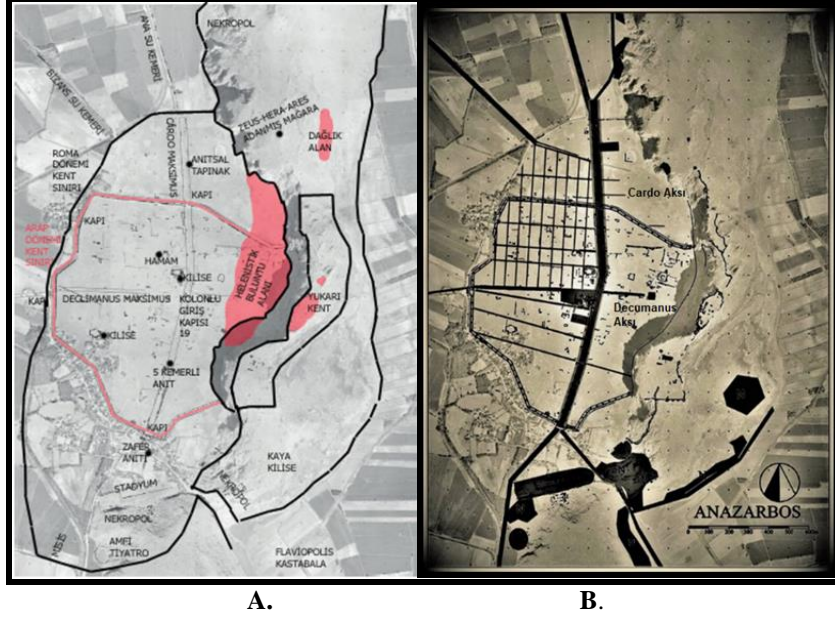
alanlarının oluşması ve işçi sınıfı için kent suru dışında, tarım arazilerine yakın olarak yerleşim alanlarının şekillenmesi, ticari örgütlenmenin kente yansması ise elde edilen her türlü üretim çıktısının ticaret aracı olarak kullanılması ile ticaret alanlarının(dükkan, agora, forum) yer alması olarak kenti şekillendirmişlerdir.

Tarihsel Belirleyiciler

Bu ölçüt içerisinde kentin bilinen tarihsel kronolojik oluşumu ve kentin yönetim şekli değerlendirilmiştir. Kent kurgularının anlaşılabilmesi için tarihi geçmişini bilerek değerlendirme yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Anavarza kentinin tarihi geçmişinin yönetsel, kentsel ve yapısal ölçekte kronolojik sırayla tanımlanması gerekmektedir.

Umar (2000, s.13), Anavarza'nın M.Ö.9. yüzyılda Asur egemenliğinde kurulmuş olabileceğini belirtmiş olsa da kente dair ulaşılan en eski buluntu geç Helenistik döneme vurgu yapmaktadır. Kent Helenistik dönemde yerel hanedanlarca yönetilmiştir. Kilikya kentleri olan Anavarza ile Tarsos arasında, Tarsos'un düzenlediği festival ve oyunlara karşılık Epinica ve Olympia oyunları tertip eden Anazarbuslular ile rekabet yaşandığı bilinmektedir (Sayar, 1999, 193-216). Anavarza ve Tarsus arasındaki bu rekabet Kilikya'nın yeni eyalet sistemine göre ikiye ayrılıp, ayrı ayrı başkent olmalarıyla devam etmiştir. Tarsus Kilikya Prima'nın başkenti, Anavarza ise Kilikya Secunda'nın başkenti olmuştur (Jones, 1937, s. 220,365). Buna ek olarak Suriye ve Kappodokia ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı ekonomik açıdan da önemli bir kent olma özelliği taşımıştır. Ayrıca M.S 2. yüzyılda dokumacılık ile ün yapmış ve dokumacılar loncası kurulmuştur (Jones, 1937, s.346). Kentten günümüze bir kaya mezarı, kilise kalıntıları, su kemerleri, tiyatro, Tethys mozaïği, kent giriş kapısı, sütunlar gibi eserler kalmıştır. Anavarza kentinin Ovalık Kilikya bölgesinde meydana gelen iki büyük depremden zarar görmüş olduğu ve ilerleyen zamanda yeniden kurulmuş olduğu bilinmektedir. Bu depremlerden ilkinin M.S 526' da, ikincisinin de 1259 yılında gerçekleşmiş olduğu bilinmektedir. Birçok yapının bu depremlerden etkilenmesi, deprem sonrası kentin terk edilmiş olması, yıkılan yapılara ait taşların, yakın yerleşimlerde yapı materyali olarak kullanılması sonucu bu yapıların günümüze ulaşamadığı düşünülmektedir.

Kilikya ovasında geniş araştırma yapmış olan Hansgerd Hellenkemper, bölgedeki şehirlerin temel özelliklerini açıklarken Roma imparatorluğuna bağlı kent merkezlerinin temelini Helenistik dönem yerleşimlerine dayandığını belirtmiştir (Hellenkemper, 1990, 71-76). Bu doğrultuda Anavarza antik kentinin de Helenistik bir temel üzerine yapılmış olabileceği düşünülebilir. Antik kent toprakları içerisinde Şekil 2' de gösterilen seramik buluntulardan kentin Helenistik döneme uzanan bir geçmişinin olduğu savını desteklenmektedir. Ayrıca kentte yer alan ızgara plan yapısı da burada bir koloni kentin kurulmuş olduğunu işaret etmektedir. Kentte yer alan iki farklı insula ebatlarının da iki farklı dönemi temel olarak kentin gelişmiş olduğunu göstermektedir. Antik kentin batı kesiminde yer alan ızgara dokunun doğu kesimine oranla daha belirgin olması, doğu kesiminde yerleşim alanının daha erken bir dönemde kurulmuş olmasından dolayı bu yeni ızgara sistemine kısmen uyabildiğini göstermektedir.

Şekil 2. A) Anavarza Antik Kenti Hellenistik Buluntu Alanı ve Roma Dönemi Kent Sınırları (Posamentir, 2011, s.6-7, Posamentir Kent Haritası Temel Alınarak Oluşturulmuştur,) **B)** Kentte Yer Alan Izgara Plan Yapısı (De Giorgi, 2011, s.6).

Anavarza antik kenti genişleme sınırlarının kuzey ve güneyde konumlanan nekropol alanları ile belirlenmiş olduğu kent planında izlenebilmektedir. Bu kente ait tarihlendirme sürecinde yaşanan zorluğun, kentin kırılma noktalarının (deprem, işgal vb.), yenilemelerinin ve kısmi tadilatlarının ve insan eliyle yapılan tahribatın, geçmişi anlamak için izlenen yolu kısmi olarak engellemekte olduğu düşünülmektedir. Hellenistik dönem sonrası kentin tarihsel gelişimi ve kente dair bulgular kısaca şöyle özetlenebilir:

- M.S. 1. yüzyılda Roma topraklarına katılan Anavarza, Roma yönetimi altında 2. yüzyılın ortasından 3. yüzyılın ortasına kadar en parlak dönemini yaşamıştır.
- Kent Roma ordusunun garnizon üstü olarak M.S 2. yüzyıldan sonra büyük önem kazanmıştır. Giriş takı bir imparatorluk anıtıdır. Bu anıt inşa zamanında bağımsız bir kemer olarak yapılmış, ancak ilerleyen dönemlerde eklenen sur duvarları anıt kemere kadar ilerletilerek içine alınmıştır.
- 395 yılında imparatorluğun ikiye bölünmesiyle Bizans topraklarına geçen kent, 8. yüzyıla kadar Bizans egemenliğinde kalmış, bu yüzyıl boyunca da Bizans ve Arap orduları arasında varlığını sürdürerek bu iki güç arasında sık sık el değiştirmiştir.
- 9. yüzyılın başında Arapların eline geçen Anavarza, “Ayn-zarba” olarak anılmıştır.
- 10. yüzyılın 3. yarısında Bizans’ın, 11. yüzyılın sonunda da Haçlıların eline geçmiştir. 12. yüzyılın başında Ermenilerin eline geçen kent, terk edildiği 1375

yılına kadar Bizans, Ermeni, Moğol ve Memlûkler arasında el değiştirmiştir (Buyruk, 2018, s.299).

- Anavarza kenti M.S. 524 ve 561 yıllarında olan iki büyük depremle zarar görmüştür (Ünal, Girginer, 2007, s. 424). Ayrıca M.S. 1157, 1170, 1200, 1202 ve 1269 yıllarında meydana gelen depremler de Anavarza kentine büyük zararlar vermiştir (Molin, 2001, s.137,175).

Anavarza antik kentini yaklaşık 8.20 metre genişliğinde hendekler çevrelenmektedir. Hendeğin hemen bitişiğinde ise birbirlerine paralel iki sur bulunmaktadır. Bu sur sırasının arasında ortalama 9 metre mesafe bulunmaktadır. Sur ve hendek izleri günümüzde halen mevcut yapı kalıntı izlerinden takip edilebilmektedir. Kent surları üzerinde yaklaşık 33 metre aralıklarla dikdörtgen gözetleme kuleleri yer almıştır. Kulelerin 5.50 metre x 5.70 metre ölçülerinde inşa edilmiş oldukları belirtilmiştir (Buyruk, 2018, s. 300). Şekil 3’de kentin kuzeyinde bulunan surlar ve hendek kalıntıları görülmektedir.

Şekil 3. A. Anavarza Kenti Kuzey Surları ve Hendek (Buyruk, 2018, s.305) **B.** Şehir surları ve hendek görünüşü (Posamentir, Sayar, 2006, s. 354)

Surların güneybatı hattında bulunan üç kapıdan günümüze ikisi ulaşabilmiştir. Bu kapılardan kente girildiğinde sütunlu yol ile kentin cardosuna bağlanılabilmektedir. Ara yolların genişliklerinin yaklaşık 4 metre olduğu düşünülmektedir. Kentin en bütünleşik aksını oluşturan cardonun (kuzey-güney aksı) Septimus Severus adına yaptırılmış olan imparatorluk anıtından sonra iki defa hafif batıya kıvrılarak yön değiştirmekte olduğu görülmektedir. Bu aks yaklaşık 1750 metre uzunluğunda ölçülmüştür. Decumanusa kadar antik kentin güney yolu genişliği 28 metre, decumanus sonrası kuzey yolu genişliği yaklaşık 34 metre olarak saptanmıştır. Kent ana aks genişliğindeki bu artış kuzey ve güney yollarının farklı dönemlerde yapılmış ya da onarılmış olduğunu düşündürmektedir. Kentin decumanusdan sonraki kesiminde sütunlu yol aksının batı paralelinde bulunan insula ebatlarındaki küçülmenin, bu caddenin ileri bir dönemde yapılmış olduğunu desteklemektedir (Şekil 2.B).

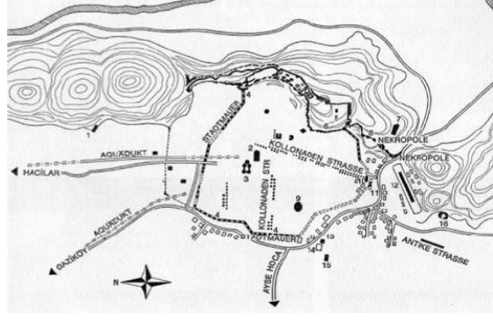

Coğrafik, sosyo-kültürel ve tarihsel belirleyiciler doğrultusunda Anavarza antik kent modeli oluşturulmuştur. Tablo 3’de bu belirleyicilerin alt ölçekleri olan iklim,

topoğrafya, kentte kullanılan yerel yapı malzemeleri, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri, kentin kronolojik dönemleri ve kentin kırılma noktaları hakkında detaylı bilgi sunularak Anavarza antik kenti kentleşme olgusu ayrıntılı olarak tanımlanmış, kente ait plan, resim ve mekânsal öğelerinin yer aldığı kent envanteri ise Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Anavarza Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları (Şahin, 2019, s. 134)

ANAVARZA ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim/ Yönlenme	<ul style="list-style-type: none"> Kent Girişlerinin Konumu: Güney-Kuzey-Batıdan Yapıların Yönlenmesi: Kuzey-Güney yönünde Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzendeki Uygulanması: Ayrık düzende Akdeniz İklimi
	Topoğrafya/ Konum	<ul style="list-style-type: none"> Dağlık alan eteği ovalık bölge Kuzey-Güney yönelimli Komşu kentler: Kastabala- Misis-Flaviopolis
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> Kireçtaşı
SOSYO-KÜLTÜREBELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> Kentin Geçin Kaynağı: Tarım, Avcılık, Balıkçılık Kent Kullanım Biçimi: Askeri donanma üssü-Koloni Kent Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Askeri örgütlenme-Dini örgütlenme -Ticari örgütlenme-Tarımsal örgütlenme Kentte Bireylerin Edindiği Roller- Tüccar-Aile bireyi-Asker
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> Limandan uzakta Helenistik dönem askeri koloni kent yerleşimin başlangıcı Kent Formu: Köy yerleşmesinden kent yerleşmesi oluşuncaya kadar gelişim göstermiş-Roma döneminde geniş yerleşim alanına ulaşmıştır Kent Kullanım Şeması: Kuzey-Güney ana aksında, ızgara plan şemalı Kentin Büyüklüğü: Yaklaşık 1.6 km²
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> Ortak Kullanım Alanları: Kilise, Hamam, Latrina, Tapınak Özel Kullanım Alanları: Konut
TARİHSEL BELİRLEYİCİLER	Tarih Öncesi ve Tarih Dönemleri İçinde Kent	<ul style="list-style-type: none"> Geç Helenistik Dönem Roma Dönemi Bizans Dönemi Orta Çağ Dönemi Arap Dönemi Ermeni Dönemi Abbasiler Dönemi Selçuklular Dönemi Ramazanoğulları Dönemi Osmanlılar Dönemi
	Kentin Tarihi Kırılma Noktaları	<ul style="list-style-type: none"> Kentin Uğradığı İşgal: Arap işgali Kentin uğradığı doğal afetler: Deprem 1. M.S 525 Deprem 2. M.S 1259

Tablo.4. Anavarza Antik Kenti Envanteri (Şahin, 2019, s.132-133)

ANAVARZA ANTİK KENTİ (ADANA- Kozan/Dilekkaya Köyü)	
	
(Aşkın, 2006, s. 286)	(Emrahoğlu, 2016)
<p>Kent Günümüz Kullanılan Adı: Anavarza Kentin Tarihte Kullanılan İsimleri: Anazarbevn- Anazarba- Kaisareia- Anazarbus- İustinianopolis- Ayn Zarba –Anavarza Tarihlendiği Zaman: M.Ö 1. binyıl ortası-Helenistik dönem-Roma dönemi-Bizans dönemi Kent Bağlantısı: Aegeai-Misis-Magarosos-Mallos-Hieropolis Castabala Komşu Kentler: Doğuda Kastaabala, batıda Misis, kuzeyde Flaviopolis Kent Kullanımı: Ticaret yolları üzerinde kurulmuş siyasi,ekonomik ve dini merkez Kentin Geçim Kaynağı: Tarım,Ticaret Kent Topografyası: Aşağı Kent: Düz Arazide Kurulmuş Ova Kent-Yukarı Kent: Yamaç Üzerinde Kurulmuş Dağ Kenti. Kentin Büyüklüğü: Yaklaşık 1.6 km² Kentte Kullanılan Yerel Malzeme: Kireçtaşı Bölgenin İklim Kuşağı: Akdeniz İklimi Kent Öğeleri: Stadyum: Var (Kent surları dışında yer almakta ve kuzeydoğu-güneybatı yönünde-410*64 metre ebatında- Ana kapı güneybatı yönünde-tribün güneydoğu 17 sıralı) Kale: Var- Liman: Yok- Darphane: Var –Çeşme: Var- Tapınak: Var- Zafer Takr: Var Kilise: Aşağı Kent: İki adet (Havariler Kilisesi 56.20*28.10metre Bir kapılı batı girişli- Güneybatı Kilisesi Onbir kapılı batı güney ve kuzey girişli-Apsis doğu cephede)- Yukarı Kent: İki adet(Kaya Kilisesi 43*29metre- Ermeni kralları Kilisesi 13.10*9.65metre İki kapılı batı ve güney girişli) Apsis doğu cephede Şapel: Üç adet (Kaya Kilisesine Bitişik 12*5metre batı girişli-Ermeni krallar kilisesine bitişik batı girişli-kalenin 3. avlusu içerisinde 4.56*8.15 metre batı ve güneyden girişli) Nekropol: Var(Kent surları dışında-Kaya Kilisesi güneyi 7-8 adet mezar-2 adet Nekropol) Hamam: Var (Güneybatı ve kuzeybatı hamamı su havuzlu 40*25metre bir alan kaplamakta-Batı ve Kuzey hamamı) Kent Surları: 3970 metre uzunluğunda -5 Kapılı-2metre kalınlık- yaklaşık 10 metre yüksekliğinde Sütunlu Yol: Var (Kuzey-Güney yönünde Cardo yaklaşık 28-34 metre aralığında değişken- Zemin kaplama malzemesi kireçtaşıdır.) Su Kemer: Var (Kent surları dışında-kuzeybatıdan kente giren iki adet su kemeri kaynağı Alapınar Kente Güneydoğudan Ali Kesîğinden giren su kemeri kaynağı Sumbas) Geçit: Ali Kesîği (insan yapımı 250 metre uzunluk 4-15 metre genişlikte)Hieropolis Castabala'ya giden yol bağlantısı</p>	

Sonuç

Antik kentlerin kazı süreçleri uzun yıllar almaktadır. Kazı alanında yıldan yıla yeni ulaşılan bilgiler ile o güne kadar edinilmiş bilgiler harmanlanmakta ve yeniden değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme sürecine başlamadan multidisipliner ve sistematik bir yaklaşımla, kente dair yapılmış olan çalışmaları bütünsel olarak görmenin ise kentin kurgusu hakkındaki değerlendirme sürecine katkı sağlayacağı öngörülmüştür. Böylece farklı disiplinlere ait olan bu sistematik bulguların bir arada değerlendirilmesi, antik kent kazıları devam ederken kentin okunabilirliğine destek olacaktır. Bu amaçla çalışmada, Anavarza antik kenti analiz modeli ölçütleri ile Anavarza antik kent envanteri oluşturulmuştur. Kentsel arkeolojik ölçekte elde edilen tüm bulgular tarihsel, sosyo-kültürel ve coğrafi belirleyicileri doğrultusunda, kentin okunabilirliğine dair değerlendirilmiş ve sonuçlar beş ana başlık altında gruplandırılmıştır.

İnsula Ebatı (Yapı adası) Yapı ve Yönetim Şekli İlişkisi

- İnsula ebatlarının kent içi alanlarında bölgesel olarak farklılık gösterdiği, bununda kentin çeşitli dönemlerde üst üste yeniden yapılarak ya da kentin genişleme bölgelerindeki farklılıklar ile açıklanabilmektedir.
- Klasik dönemdeki demokratik düşünce sisteminin hâkim olduğu kentlerde eşit parsel anlayışı egemen olmuştur. Parsel düzenindeki eşitlik anlayışının bozulması o kente ait demokrasinin de bozulmuş olacağına bir göstergesi olabileceğini düşündürmektedir. Anavarza’ da bu anlayışın Hellenistik dönemde kısmen korunduğu ancak Roma döneminde eşitlikçi anlayışın değiştiği ve parsel düzenindeki eşitlikte bozulmaların meydana geldiği görülmektedir.
- Anavarza kenti Seleukos ve Ptolemaios kralları tarafından kurulan ve Roma hâkimiyetinde yeniden düzenlenen kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Seleukoslar döneminde uygulanan ızgara planının üzerine tekrar yerleşim kurulan kentin, Roma kent planlamasına altlık oluşturduğu görülmektedir.
- Krallar tarafından yönetildiği dönemde Anavarza kentinin, kent kurgusunda, yöneten ve yönetilen olarak halkın ikiye bölünmesinden kaynaklı ayrışmalar görülmektedir. Bu yerleşimlerin kurguları, demokratik yönetim şeklinin biçimlendirdiği eşit arsa kullanımına dayanan ızgara kent plan kurgusundan farklılaşmışlardır. Kentin kuzey yerleşim alanında insulalar eşit arsa kullanımına olanak sağlarken, decumanusun güney kısmında insula ebatlarında eşitsizliklerin oluştuğu görülmektedir. Kentin güney kesiminin kraliyetle yönetilen dönemde, kuzey kesiminin ise demokratik yönetim şekliyle oluşmuş ya da gelişmiş olduğu düşünülmektedir.
- Kent öğelerinin insula içinde yer alması ile ana cadde üzerinde yer alan sütunlu aksın herhangi bir mekân ile kesintiye uğramadan devam etmesi, sütunlu akstaki süreklilik ile sağlanan düzenin, güç vurgusunu artırmakta olduğu, dolayısıyla Roma imparatorluğunun gücünün kentteki tek odağı haline dönüşmesinin sağlanmış olduğu görülmektedir.
- Forum yapısının, erken dönem örneklerinde ana cadde üzerinde ve yaklaşık kentin merkezi bir alanında yer aldığı, M.Ö.1. yüzyıl Augustus dönemi sonrasında ise ana cadde komşuluğunda yer alarak, bir yapı adasının içinde konumlanmış olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda en erken M.Ö. 1.yüzyıl

sonrasına tarihlenen Anavarza kentinde forum yapısının, merkezi noktada insula içinde yer aldığı düşünülmektedir.

Kent ile İnanç ve Kültür Sistemi İlişkisi

- Bölgeye yerleşen Hellen koloni halkının yerleştikleri bölgelere, yaşam tarzlarının bir yansıması olan kent kurgularını da beraberinde getirdikleri ve bu sürecin Roma imparatorluk döneminde de gelişerek tamamlanmış olduğu söylenebilir.
- Anavarza kentinin Roma dönemi kent kurgularındaki kolektif kimlik ve standartlar imparatorluğun birliğini, yüceliğini simgeleyerek yaşayanların da bu birlik içinde bütünlüğü oluşturmaya katkıda bulunmuş olduğu kentin ana aksı olan sütunlu caddenin (cardo) büyüklüğü ve toplayıcı ve birleştirici özellikte olmasından anlaşılmaktadır.
- Antik dönemde yaşayan halkın yaşadıkları kentte tanrıyı kişiselleştirmiş oldukları bilinmektedir. Tanrının kenti koruduğu, kentin de tanrıya ait olduğu düşüncesiyle tanrıya adanan tapınakların kurulduğu görülmektedir. Anavarza’da Ares’e adanmış tapınak örnek teşkil etmektedir.

Alt yapı ve Üst Yapı İlişkisi

- Anavarza antik kentine kuzeyden ve kuzeybatıdan gelen su kemerleri ile kente su girişi sağlanmış, ilgili yapılara dağıtılmıştır. Kentin yüksek olan kuzey bölümünden giren su kanalı ile sütunlu cadde boyunca, güneyde yer alan, ana giriş kapısına kadar, sağ ve sol aksın her ikisinde de ilgili ticari ve kamu yapılarına iletilmiştir. Sütunlu cadde boyunca mevcut olan yağmur kanallarının varlığı ise kentin alt kotu olan güney bölümünde, yağmur sularının toplandığı bir su deposunun varlığını düşündürmektedir.
- Anavarza’da düzenli insulalar içerisinde bulunan yapıların kanalizasyon atıklarının yapıdan uzaklaştırılmasında, birbirlerini dik kesen ızgara planlamanın kolay çözümler geliştirdiği ve yol gösterici olduğu düşünülmektedir.

4. Yapı ve Yerleşim Alanı İlişkisi ve Yerleşim Alanı Özellikleri

- Aşağı kent oluşurken kent gelişiminin ilk olarak yukarı kent eteklerinde gelişmiş olduğu, arkeolojik yüzey buluntu bölgelerinden anlaşılmaktadır.
- Anıtsal sütunlu caddenin hemen paralel komşuluğunda olan insula ebatlarının, kente ait diğer insula ebatlarından farklılaşmasının bu caddenin ilerleyen dönemlerde genişletilerek yenileme geçirdiğini göstermektedir.
- Kentlerin gelişimleri, öz kaynaklarıyla doğrudan bağlantılıdır. Kaynakların doğru kullanılması arkeolojik kentlerin gelişmesinde önem taşımıştır. Anavarza antik kenti ticaret alanları, kentin ana giriş kapısına yakın, sütunlu cadde üzerinde inşa edilmişlerdir. Ticaret alanlarının geniş yer kaplaması ve bu aks üzerinde su sisteminin kullanılmış olması, kentteki ekonomik seviyenin yüksekliğine vurgu yapmaktadır.
- Anavarza kentinin geniş ve tarıma elverişli, su kaynaklarına yakın arazi üzerinde kurulmuş oldukları görülmektedir.

- Çalışmada Anavarza antik kentinin gelişmiş ızgara plan şemasına göre biçimlendiği ve kentte decumanus ve cardo ana akslarının bulunduğu saptanmıştır.
- Anavarza kentinde Helenistik dönemde kullanılmış olduğu düşünülen yukarı kentin (akropol), ileri dönemlerde askeri amaca yönelik savunma yapılarına dönüşmüş oldukları düşünülmektedir.
- Anıt kemerin dışında, kent sur alanı dışında kalan yaya kaldırımları kısmen günümüze kadar ulaşabilmiştir. Sütunlu yoldaki kolonlar arası yaklaşık 3.5 metre olarak, kolon çapları ise 0.85 metre olarak tespit edilmiştir. Kentin cardosunun genişliği 5 kemerli taka kadar yaklaşık 28 metre olarak, bu noktadan kuzey kapısına kadar ise yaklaşık 34 metre olarak belirlenmiştir.
- Kentin doğu-batı doğrultusunda olan decumanus sütunlu cadde genişliği 15 metre olarak belirlenmiştir. Bu aksın doğu ucu cardo ve decumanus kesişim alanından 220 metre ilerisinde bir giriş olarak yorumlanabilen bir yapının ardından sonlanmakta olduğu görülmektedir. Aksın ucunun kenti sınırlayan kayalık araziye kadar ilerlememiş olduğu tespit edilmiştir.
- Güneyde bulunan imparatorluk anıtından yaklaşık 330 metre kuzeye doğru sütunlu yoldan ilerlendiğinde, beş geçişli bir kemer anıtı kalıntıları bulunmaktadır. Orta kemer araçların, yan iki kemer yayaların, diğer iki kemer ise portikoların sütunlarıyla bağlantı sağlamış olacağı düşünülmektedir.
- Batıdan doğuya doğru yönelen caddelerin kayalık araziye varmadan bitmiş olması ve bu alanın yükseltisinin kentin merkezi kotundan daha yüksekte olması daha önce burada bir höyüğün var olduğunu düşündürmektedir. Bu alanlarda yapılacak kazı ve sondaj çalışmaları ile bu alanla ilgili kesin sonuçlara ulaşılabilecektir.
- Kejanlı tarafından yapılan çalışmada, Hellen kentlerinin birçoğunda bulunan kral konutlarının kentin en korunaklı yerlerinde bulunurken, bu alan komşuluklarında askeri kışlalar ve tahıl depolarının varlığından bahsetmiştir (Kejanlı, 2005, s. 94-95). Anavarza kentinin askeri garnizon olarak kullanılmış olması, yukarı kentte Helenistik dönemde kullanılmış olduğu düşünülen askeri kışlalar, tahıl ambarları ile kral konutlarının varlığını düşündürmektedir.

Kentsel Gelişim Tarihleme İlişkisi

- Anavarza kentine dair en eski tarihleme, Hellenistik dönem seramik buluntularının varlığından dolayı Hellenistik dönemi göstermektedir. Anavarza’da yukarı kent ve aşağı kent varlığının bulunması ve aşağı kentteki eşit insula düzeninde ızgara yapısı da bu savı desteklemektedir.

Arkeolojik kentlerin okunabilirliğine katkı sağlayan ve sistematik veriler ortaya koyması açısından önem taşıyan bu çalışmada, kullanılan yöntemin benzer özyapıdaki diğer kentlerde de benzer ya da değişkenlik gösteren biçim ve içerikle kullanılabilirliğine ve antik kentler arası karşılaştırmanın yapılabilmesine olanak sağlaması açısından, kent okumalarını destekleyici bir özellik taşımaktadır. Bu çalışmada yapılan inceleme, araştırma ve gözlemler sonucu elde edilen bulgular ve öneriler çerçevesinde, diğer antik kentlerin analiz edilmesi, kentler arası benzerlik ve farklılıkların karşılaştırmalı olarak ortaya koyulması, tarihsel sürecin değerlendirilmesinde bütüncül bir yaklaşım sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Aşkın, E. (2006). *Kent Planı Ve Mimari Yapılanması Açısından Cilicia Ve Lycia Bölgelerindeki Roma Dönemi Kentlerinin Karşılaştırılması*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.286.
- Buyruk, H. (2018). Anavarza Antik Kentinin Bizans Surları. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s.299, 300, 305.
- De Giorgi, A. U. (2011). Hellenistic Founders, Roman Builders: Anazarbus in Cilicia Hellenismus in der Kilikia Pedias, *Byzas*, 12, s.6.
- Emrahoğlu, P. (2016). Anavarza, <http://www.altinsehiradana.com/Makale/anavarza/1016/2016,34> (Erişim: 10.01.2020). Makalede yer alan fotoğraflar için yazar "Mehmet Dilci, Nuri Emrahoğlu, Kadir Emrahoğlu, Erman Tokbay'a teşekkür ettiğini belirtmiştir.
- Hellenkemper, H. (1970). "Die Stadtmauern von Anazarbos' Ayn Zarba" *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, 7, s.71-76.
- Jones, A.H.M. (1937). *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford Press, s.220,346,365.
- Kaplan, A. (2015). *Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Kilikia Pedias (Çukurova) Yerleşimleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi, Doktora Tezi, s.5,6.
- Kaplan, A. (2017). Prehistorik Zamanlarda Çukurova'da Üretimin Başlaması ve İlk Yerleşimler, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 2(3).s.328.
- Kejanlı, T. (2005). Anadolu'da İlk Yerleşmeler ve Kentleşme Eğilimleri, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, s.94-95.
- Lynch, K. (1981). *A Theory of Good City Form*, MIT Press, s.53-61.
- Molin, K. (2001) *Unknown Crusader Castles*, s.135,137.
- Posamentir, R., Sayar, M, H. (2006). Anazarbos – ein Zwischenbericht aus der Metropole des Ebenen Kilikien, *ISTMITT*, 56,s.354.
- Posamentir, R. (2011). Anazarbos im Hellenismus, *Byzas*, 12, s.6-7.
- Sayar, M,H. (1999). *Antik Kilikia'da Şehirleşme*. XII. Türk Tarih Kongresi, I, s.193,216.

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 29, Sayı 1, 2020, Sayfa 68-83

- Şahin, Durgun, Y. (2019). “*Ovalık Kilikya Bölgesi Roma Antik Kentlerinin Mekân Dizim Yöntemi ile Analizi*”, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, s.43,44,132,133,134.
- Tanaç, M. (2000). *Batı Anadolu Antik Yerleşimlerinde Kentsel Mekân Kurgusu Araştırması*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s.11,13.
- Tanrıkulu, M. (2014). Johann Samuel Heinrich Kiepert’in Osmanlı Haritalarının Bir Değerlendirmesi, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6/2, s.201; www.history-of-macedonia.com.(Erişim: 23.02.2014).
- Umar, B. (2000). Kilikia –Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi. İnkılâp Kitabevi, s. 11,13.
- Ünal, A., Girginer, S. (2007). Kilikya-Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi’ne Kadar Kilikya’da Tarihi Coğrafya, *Tarih ve Arkeoloji*, s.424.
- Ünlü, Selvi, T. (2107). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği, *Planlama*, 27(1),s.75.